

16. Diversifying farming businesses [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/guidance/diversifying-farming-businesses>

17. 'E-agriculture' could save EU farmers time and money [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/e-agriculture-could-save-eu-farmers-time-and-money/>

18. Gort M. Diversification and integration in American industry. – Princeton, Princeton University Press, 1962.

19. Family's diversification into an on-farm cookery school [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fwi.co.uk/business/diversification/familys-diversification-into-an-on-farm-cookery-school.htm>

Стаття надійшла до редакції 20.07.2016 р.

*

УДК 33.021:631.1:33.012.3

*А.В. СКРИПНИК, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної кібернетики*

*О.В. ЖЕМОЙДА, доктор економічних наук, доцент,
В.М. АНДРЮЩЕНКО, старший викладач*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Аналіз структурних зрушень в аграрному бізнесі

Постановка проблеми. Останніми роками склалася ситуація, коли лише частково реформований і, за сучасними мірками, не дуже ефективний аграрний сектор української економіки виконує роль макроекономічного стабілізатора країни. Однак це не вирішує достатньою мірою весь комплекс соціальних та еколого-економічних питань подальшого розвитку не тільки аграрного бізнесу, але й сільських територій. Стисло зупинимося на декількох із них: це завершення ринкових перетворень запровадженням ринку землі сільськогосподарського призначення та визначення спільної довготривалої стратегії оподаткування й державної підтримки різних форм аграрного виробництва. Звичайно, що обидва питання повинні вирішуватися на фоні загальнонаціонального процесу фінансової та адміністративної децентралізації, що повинно вплинути на мотивацію діючих суб'єктів аграрного виробництва, на щільнішу співпрацю з органами місцевого самоврядування. Будь-які зміни чинного законодавства повинні мати на увазі реальні характеристики суб'єктів економічної діяльності, для яких вони призначені. Нині, за розрахунками авторів статті, в аграрному бізнесі нараховується близько 66 різних форм влас-

ності, які виникли в результаті тривалого й ще не завершеного переходу до ринкових відносин. На наш погляд, така велика різноманітність організаційних форм доводить про незавершеність інституціональних перетворень в аграрній сфері. Виникає цілком природне питання про існування формальних і неформальних відмінностей, які, можливо, приводять до різного рівня економічної або соціальної ефективності різних форм господарювання. Якщо такі відмінності реально не існують, то це може служити підґрунтям до пропозицій щодо суттєвого скорочення форм аграрного бізнесу.

Значний інтерес являють дослідження «Чи існують деякі принципові відмінності між різними формами власності за фактором ефективності використання наявних ресурсів, головним з яких є площа ріллі?».

На наш погляд, найбільше значення наявність різних форм власності має у випадку диференційованого підходу до оподаткування аграрних підприємств. Так, у США існують тільки дві градації: малі та великі ферми, межа між якими дорівнює 40 га [17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій доповіді Національної академії аграрних наук України пропонується “селозберігаюча модель розвитку аграрного підприємництва та сільських територій” [1]. Підкреслюється негативна роль вертикально

© А.В. Скрипник, О.В. Жемойда,
В.М. Андрищенко, 2016

інтегрованих аграрних підприємств у падінні капіталізації ресурсів аграрного виробництва й знелюдненні сільських територій. Подібна позиція має підтримку і в інших роботах. Так, у статті І.Г. Кириленка та В.С. Івченка, крім наведених вище міркувань, підкреслюється надмірна сировинна спрямованість аграрного сектору економіки, яка збільшує залежність виробників від кризових явищ світового продовольчого ринку й суттєво обмежує експортний потенціал аграрного сектору економіки України [6]. Завдяки цьому, обсяги аграрного експорту сусідньої Польщі значно перевищують показники України, незважаючи на в рази меншу площу головного ресурсу аграрного виробництва – землі. Крім того, автори підкреслюють необхідність надання юридичного статусу дрібним виробникам аграрної продукції, які є важливим чинником розвитку національних економік і подолання бідності сільським населенням. В.М. Заяць наполягає на тривожних тенденціях зниження привабливості малих форм аграрного бізнесу та, навпаки, діючого ефекту масштабу, що сприяє *фабричній організації* аграрного підприємства [3].

Що стосується впливу ефекту масштабу на економічну ефективність аграрного виробництва, то детально ці ефекти розглядалися в роботі, що проведена групою дослідників на замовлення Світового банку. Цікаво, що детальні дослідження, здійснені на основі панельного аналізу даних спостережень за розвитком окремих аграрних підприємств, не виявили значущості впливу фактора масштабу виробництва (розмір площ, що обробляються) на показники ефективності [14]. Існуючий тренд підвищення ефективності аграрного виробництва пояснюється в цій роботі заміною неефективно працюючих підприємств на ефективніші, а не процесом укрупнення. Щодо зарубіжних досліджень впливу ефекту масштабу на ефективність виробництва, то тут слід відзначити, передусім, працю М. Робертса і Н. Кейя, в якій досліджується вплив негативних шоків прибутку на динаміку розмірів аграрних підприємств [16]. При цьому всі аграрні підприємства ділять на дві категорії: ті, що мають необмежені кредитні

ресурси, й ті, що не мають. Доведено, що найбільша швидкість консолідації спостерігається під час негативних шоків у прибутковості аграрного бізнесу. Ще одна з можливих причин укрупнення аграрного виробництва ґрунтується на класичному підході відносно вартості головних ресурсів аграрного виробництва: праці та капіталу. Показано, що швидше підвищення рівня оплати праці відносно зростання аналогічного показника механізації аграрного виробництва також сприяє укрупненню аграрного виробництва [15]. На перший погляд, це не має безпосереднього відношення до розвитку аграрного бізнесу в Україні внаслідок низького рівня оплати праці відповідно до офіційної статистики, однак заміна людського фактора капіталом відбувається завдяки низькій якості першого, який втратив здатність до ефективної праці за роки планової економіки [4].

Детальний аналіз використання ресурсів аграрного виробництва наведено у статті О.В. Шубравської [12]. Звертається увага на низьку питому продуктивність як на одиницю площі, так і на одного працівника аграрної сфери. В іншій роботі О.В. Шубравська відзначає гостру потребу в інноваційному оновленні, що можливо тільки за умови поєднання малих виробників будь-яких форм власності [11].

Слід наголосити, що існує ряд робіт, в яких підкреслюється значна роль аграрного бізнесу як фактора макроекономічної стабілізації країни у складні періоди її існування [2, 7]. По суті автори цих робіт підтримують існуючий стан аграрного виробництва та відзначають його важливість на сучасному складному етапі національного розвитку.

Мета статті – аналіз впливу різноманіття окремих форм власності на ефективність аграрного виробництва й пропозиції щодо приведення цього різноманіття до світових стандартів.

Виклад основних результатів дослідження. Для визначення ефективності існуючих організаційних форм власності нами використано дані форми 50-сг анонімних аграрних підприємств за 2009-2013 роки. Всього проаналізовано 9113 підприємств (юридичних осіб), з яких було відхилено,

через відсутність земельної ділянки, 878 підприємств. Отже, для аналізу залишилося 8235 підприємств. Навряд чи є сенс аналізувати всі форми власності – внаслідок їх значної кількості будь-які відмінності не будуть статистично значущими. Крім того, наявність такої кількості градацій аграрного виробництва суттєво ускладнює одержання, аналіз і збереження інформації відносно реального стану ефективності та виробничих відносин в аграрній сфері [9]. Внаслідок цього суттєво гальмується процес прийняття законодавчих рішень і зростають ризики державного регулювання аграрної сфери. Нами пропонується на першому етапі об'єднання різних організаційних форм у семи наступних категорій, яке незначно відрізняється від варіанта, запропонованого у роботі [3]:

- 1) *фермерські господарства*;
- 2) *приватні підприємства*, що об'єднують: приватне, колективне, дочірнє, іноземне, орендне, індивідуальне, сімейне, спільне підприємства, приватну організацію (установа, заклад), організацію (установа, заклад) громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо);
- 3) *державні підприємства*, що об'єднують: державне, казенне, комунальне підприємства, державну акціонерну компанію (товариство), орган державної влади, орган місцевого самоврядування, державну організацію (установа, заклад), комунальну організацію (установа, заклад);

4) *акціонерні підприємства*, що об'єднують: акціонерне товариство, відкрите акціонерне товариство, закрите акціонерне товариство;

5) *товариства та кооперативи*, що об'єднують: товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, та різні форми кооперативів;

6) *холдинги й об'єднання*, що включають: асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн, холдингову компанію, інші об'єднання юридичних осіб;

7) *інші підприємства*, що об'єднують: підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємство споживчої кооперації, філію (інший відокремлений підрозділ), представництво, політичну партію, громадську організацію, спілку об'єднань громадян, релігійну організацію, профспілку й інші організаційно-правові форми.

У наведених категоріях (табл. 1) розглянуто такі показники: кількість підприємств, середня площа та її дисперсія, валовий дохід на одиницю площі. Слід підкреслити, що з юридичного погляду фермерські господарства поділяються на дві категорії. До першої належать ті, чий власники є юридичними особами – таких нараховувалося у 2013 році 848 підприємств, що обробляли 1,65 млн га ріллі.

1. Показники площі ріллі та валового доходу на одиницю площі за формами власності, 2013 р.

Показники	Фермерські господарства	Державні підприємства	Приватні підприємства	Акціонерні підприємства	Товариства та кооперативи	Холдинги й об'єднання	Інші підприємства	Усього
Кількість підприємств	848	231	2171	252	4597	27	109	8235
Рілля у середньому значенні, тис. га	1,95	2,19	1,67	4,18	2,29	1,26	1,84	x
Рілля мін. значення, га	5	12	3	15	2	200	23	x
Рілля макс. значення, тис. га	12,19	43,53	132,61	147,55	90,62	6,06	18,04	x
Усього ріллі, млн га	1,65	0,51	3,63	1,07	10,59	0,03	0,21	17,71
Структура ріллі по групах, %	9,3%	2,9%	20,5%	6,0%	59,8%	0,2%	1,2%	100,0%
Середньоквадратичне відхилення, га	1385	3426	3912	14029	3877	1345	2690	x
Коефіцієнт варіації	0,71	1,57	2,35	3,35	1,69	1,07	1,46	x

Середній валовий дохід на 1 га ріллі, тис. грн	4,501	2,898	4,096	4,547	4,292	2,872	3,926	x
Мінімальний валовий дохід на 1 га ріллі, тис. грн	0,087	0,009	0,002	0,02	0,001	0,335	0,015	x
Максимальний валовий дохід на 1 га ріллі, тис. грн	97,42	24,147	23,329	23,787	24,825	6,186	24,569	x
Середньоквадратичне відхилення, тис. грн на 1 га ріллі	4,139	3,18	2,919	4,185	3,078	1,56	3,244	x

Джерело: Власні розрахунки на основі [10].

Середній розмір такого підприємства 1,95 тис. га ріллі, середньоквадратичне відхилення 1,39 тис. га (коефіцієнт варіації 0,71). Існує інша категорія фермерських господарств – власники є фізичними особами. Вони обробляють 4,46 млн га ріллі, з середньою площею 110 га, їх нараховується 40,7 тис. [1]. Найбільша кількість підприємств належить до товариств і кооперативів – 4597, які використовують 10,6 млн га, що становить приблизно 60% усіх площ, охоплених статистичною формою 50-сг. Найбільший середній та максимальний розміри землекористування – 4,2 тис. га і 148 тис. га – в акціонерних товариствах.

Якщо за показник ефективності прийняти середній для даної категорії валовий дохід з 1 га, то найкращі показники ефективності – 4,5 тис. грн для фермерських господарств та акціонерних товариств, однак значна варіативність цих показників (коефіцієнти варіації – 90%) показує нестабільність цього показника для даної форми власності. Державні підприємства й холдинги мають найнижчий показник ефективності – 2,9 тис. грн, однак якщо для перших коефіцієнт варіації перевищує 100%, то для холдингів він удвічі менший.

Враховуючи значну кількість підприємств, які потрапляють в кожну з категорій форм власності, різниці в оцінках середніх показників ефективності можна вважати статистично значущими внаслідок великої кількості спостережень, оскільки похибка оцінки середньої \bar{x}_i дорівнює $\sigma_i / \sqrt{n_i}$, де σ_i – середньоквадратичне відхилення, n_i – кількість об'єктів даної категорії [8].

Що стосується тенденції, то спостерігається стабільне зростання кількості фермерських господарств (юридичних осіб), приблизно 1,9% на рік, тоді як їхні середні площі

зростають на 0,7% на рік. На наш погляд, це відбувається за рахунок переходу фермерських господарств з обліку фізичних осіб до обліку юридичних осіб. Для приватних підприємств не спостерігається ніякої тенденції – ні до зростання площ, ні до змін в їх кількості. Високе значення коефіцієнта варіації показує суттєву неоднорідність цієї групи. У державних підприємств простежується зменшення оброблюваних площ, тобто все більша частка земельного фонду державних підприємств передається в оренду.

Відбувається процес укрупнення акціонерних підприємств при практично повному збереженні величини оброблюваних площ – їхня кількість скоротилась удвічі. Інші організаційні форми не виявляють будь-яких стабільних тенденцій.

Аналіз економічної ефективності (рентабельність з 1 га ріллі) також не виявив будь-яких переваг для окремих організаційних форм. На нашу думку, серед усіх форм доцільно виділити фермерські господарства (юридичні особи) як перспективнішу форму господарювання, функція розподілу оброблюваних площ яких доводить про те, що приблизно 64% фермерських господарств обробляють від 1 до 2 тис. га ріллі.

Державні підприємства як найменш ефективна форма господарювання підлягають першочерговій приватизації [5]. Тоді всі інші форми господарювання (крім фермерських господарств) можна поєднати в одну категорію – аграрні підприємства.

Для останньої категорії було побудовано гістограму розподілу оброблюваних площ (рис.).

Виявилось, що структура площ, які обробляють аграрні підприємства, підпорядковується розподілу Парето [8], що був характерним для розподілу доходів на початкових етапах розвитку ринкової економіки. За сту-

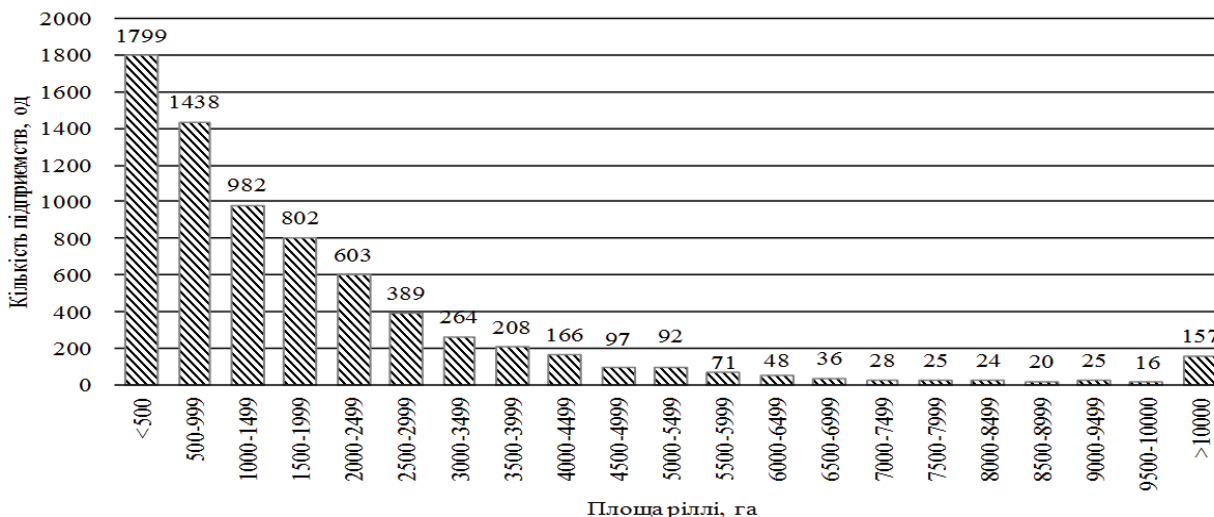
пенем незавершеності інституціональних перетворень існуючий стан відносин суб'єктів аграрного виробництва важко віднести до повністю ринкових (відсутня головна компонента ринку засобів виробництва – ринку землі), тому, на наш погляд, доцільно

детальніше проаналізувати існуючий розподіл площ аграрних підприємств.

Функція щільності Парето-розподілу задається у вигляді [8]:

$$\varphi(x) = \begin{cases} \frac{a}{x_0} \left(\frac{x_0}{x}\right)^{\alpha+1}, & x \geq x_0 \\ 0, & x < x_0. \end{cases} \quad (1)$$

Площа ріллі сільськогосподарських підприємств різних форм власності у 2013 році, га (крім фермерських господарств та державних підприємств)

Гістограма розподілу площ аграрних підприємств

Джерело: Власні розрахунки на основі [10].

Кумулятивна функція розподілу має вигляд:

$$F(x) = \begin{cases} 0, & x < x_0 \\ 1 - \left(\frac{x_0}{x}\right)^\alpha, & x \geq x_0. \end{cases} \quad (2)$$

Парето-розподіл належить до двох параметричних розподілів, тобто для його визначення повинні бути задані величини x_0 – мінімальна площа та α , що характеризує зменшення щільності розподілу зі збільшенням ділянки. Математичне сподівання й дисперсія при відомих значеннях цих параметрів розраховується за формулами:

$$E(x) = \frac{\alpha}{\alpha - 1} x_0, \quad \alpha > 1, \quad (3)$$

$$D(x) = \frac{\alpha}{(\alpha - 1)(\alpha - 2)} x_0^2, \quad \alpha > 2. \quad (4)$$

З наведених виразів можна зробити висновки, що математичне сподівання внаслідок припущення необмеженості площ (1) існує за умовою $\alpha > 1$, а дисперсія – за умовою $\alpha > 2$.

У випадку дослідження розподілу площ земельних ділянок мінімальна площа останньої приймається 500 га ($x_0 = 500$ га). Це не означає, що у досліджуваній вибірці відсутні підприємства з площею менше 500 га, однак використання Парето-розподілу неможливе без існування нижньої межі відмінного від нуля параметра x_0 . Параметр α можна оцінити на підставі оцінки частки підприємств, що мають ділянки більше 10 тис. га. Таких підприємств 157, а їхня частка в загальній кількості ($n=7290$) становить $d=157/7290=0,022$. На підставі функції розподілу (2) можна оцінити частку підприємств із земельними ділянками понад 10 тис. га та знайти оцінку параметра α :

$$P(x > 10000) = 1 - F(10000) = \left(\frac{500}{10000}\right)^\alpha = 0,022 \Rightarrow \alpha = \frac{\ln 0,022}{\ln 0,05} \approx 1,27.$$

Функція щільності й функція розподілу при одержаних оцінках параметрів $x_0 = 500$ га; $\alpha = 1,27$ перетворюється:

$$\varphi(x) = 0,0025 \cdot \left(\frac{500}{x}\right)^{2,27}, x \geq 500; \quad (5)$$

$$F(x) = 1 - \left(\frac{500}{x}\right)^{1,27}, x \geq 500.$$

Значення параметра α дає змогу одержати оцінку математичного сподівання (3):

$$E(x) = \frac{500 \cdot 1,27}{0,27} \approx 2350 \text{ га}. \quad (6)$$

Однак оцінки дисперсії (4) не існує внаслідок того, що не виконується умова $\alpha > 2$. Для одержання стійких оцінок потрібно ввести усічений Парето-розподіл. Взагалі, при оцінці статистичних характеристик в аграрному секторі використання усічених розподілів досить поширено. Наприклад, у країнах ЄС використовується поняття гарантованої ціни, що приводить до усіченого нормального розподілу [13]. На підставі даних таблиці 1 введемо максимальну величину земельної ділянки у розмірі $x_m = 150000$ га. Для усіченого розподілу потрібно ввести нормувальний множник A . Функція щільності розподілу в цьому випадку:

$$\varphi(x) = A \cdot 0,0025 \cdot \left(\frac{500}{x}\right)^{2,27}, 500 \leq x \leq 150000; \quad (6)$$

$$\varphi(x) = 0, x \leq 500;$$

$$\varphi(x) = 0, x \geq 150000.$$

Нормувальний множник визначається на підставі умови:

$$\int_{500}^{150000} \varphi(x) dx = 1 \Rightarrow A = 1,015. \quad (7)$$

Використання усіченого розподілу дає можливість зробити оцінку математичного очікування й середньоквадратичного відхилення для підприємств за винятком фермерських господарств, що підпорядковуються статистці 50-сг:

$$E(x) = \int_{500}^{150000} x \varphi(x) dx \approx 1850 \text{ га}; \quad (8)$$

$$D(x) = \int_{500}^{150000} x^2 \varphi(x) dx - E^2(x) \approx 24010000 \Rightarrow \sigma(x) \approx 4900 \text{ га}.$$

Наведені розрахунки підтверджують, що не існує певного виділеного показника масштабу аграрних підприємств, і цей фактор показує, що природної оптимізації розміру використання площ не спостерігається. Винятком є підприємства з розмірами, що перевищують 10 000 га, для яких, дійсно, деякий ефект масштабу існує.

На наш погляд, групу підприємств у кількості 157, що обробляють понад 10 000 га, доцільно віднести до розряду великих підп-

приємств. Оцінка за даними спостережень середнього розміру та середньоквадратичного розподілу цих підприємств становить: $\bar{x}_{bf} = 22,6 \text{ тис. га}; \sigma_{bf} = 20,8 \text{ тис. га}$. Такими підприємствами, які умовно можна називати великими фермами, обробляється 3,54 млн га, або 22,8% від площ, що оброблялися юридичними особами у 2013 році, або 13,6% від загальної величини площ, що оброблялися. Вважаючи, що ця група підприємств також підпорядковується розподілу Парето, проаналізуємо швидкість зменшення кількості підприємств зі збільшенням оброблюваних площ. У цьому випадку параметр $x_0 = 10000$ га й інший параметр розподілу визначається за умовою, що кількість підприємств із площею, що перевищує 100000 га, дорівнює трьом при загальній кількості підприємств 157. Звідси параметр $\alpha \approx 1,74$, тобто швидкість зменшення кількості підприємств приблизно пропорційна оберненому квадрату площ, що обробляються. Слід підкреслити, що до 10 000 га кількість підприємств зменшувалась зі зростанням площ, приблизно як їхня обернена величина. На нашу думку, порівняння параметрів розподілу оброблюваних площ великих підприємств (великих ферм) і звичайних підприємств доводить, що великі ферми з площею понад 10 000 га мають ознаки створення деякого угруповання.

У проведеному аналізі були відсутні селянські домогосподарства й фермерські господарства, що належать фізичним особам, тому картина майнового та виробничого стану аграрного сектору не є повною. Якщо додати дані про домогосподарства й фермерські господарства (власники фізичні особи) і виділити сегмент великих підприємств, одержимо практично повну картину розподілу головного ресурсу аграрного виробництва (табл. 2). Наведена статистика враховує 26,06 млн га, ще приблизно 4 млн га залишається в резерві (скоріше це малопродуктивні й тому тимчасово не використовувані землі).

2. Розподіл головного ресурсу аграрного виробництва (землі) станом на 2013 рік

Форма власності	Домогосподарства	Фермерські господарства (фіз. особи * \cup юр. особи)	Аграрні підприємства	Великі ферми
Кількість	1 200 000	40 700 \cup 848	7156	157
Межі ділянок, га	0-20	20 -10 000	500-10 000	10 000-150 000
Середня площа, га (средн. кв. відхил., га)	3,7 (3)	110 \cup 1950 (20 \cup 1400)	2 250 4 900	22 600 20 800
Загальна площа, млн га	4,4	4,46 \cup 1,65	12	3,54
Частка, %	16,9	17,1 \cup 6,4	46	13,6
Розподіл	$N(3,7;3,3)$	** $N(110;20) \cup N(1950;2400)$	$N_{АП} \sim 1/x$	$N_{ФВ} \sim 1/x^2$

Джерело: Дані форми 50-сг [11], власні розрахунки.

* Знак \cup означає об'єднання.

** $N(\bar{x}; \sigma)$ – нормальний розподіл з математичним сподіванням \bar{x} та середньоквадратичним відхиленням σ .

Із наведеної класифікації випливає, що 46% наявного земельного фонду використовують аграрні підприємства з площею ділянки не більше 10 тис. га (10 кв. км). По суті це вчорашні колгоспи, які практично залишилися у початковому стані з погляду землекористування. Для даної категорії кількість підприємств зменшується зі збільшенням площ пропорційно величині, оберненої до площ, що обробляються, тому абсолютна більшість підприємств має суттєво менші площі, ніж середній розмір для даної групи (2,2 тис. га), медіана для групи аграрних підприємств має значення менше ніж 1 тис. га. На наш погляд, це показує, що дана форма власності може бути поєднаною з фермерськими господарствами (юридичні та фізичні особи) і створити єдину форму господарювання – ферми. Частка земельного фонду великих підприємств дорівнює 13,6%, середня величина площ, що обробляються, – приблизно 23 тис. га, однак 50% цих підприємств обробляють менше 15 тис. га (медіана розподілу). У випадку великих аграрних підприємств зменшення кількості зі зростанням величини площ відбувається суттєво швидше ніж для випадку звичайних підприємств.

Для описування розподілів площ, що обробляються домогосподарствами та фермерськими господарствами обох типів, нами використовується нормальний розподіл – $N(\bar{x}; \sigma)$ (у дужках зазначається середня ве-

личина й середньоквадратичне відхилення). Стосовно домогосподарств простежується процес укрупнення при зменшенні їхньої кількості та скорочення загальної площі, що ними обробляється. Цілком природно, що це є відображенням процесу майнової й дохідної стратифікації, коли частка домогосподарств обирає варіанти розвитку власного бізнесу, на своїх наділах і можливо орендіваних, а інша – віддає перевагу одержанню безризикового прибутку від оренди.

Висновки. 1. Наявність великої кількості організаційно-правових форм власності в аграрному виробництві суттєво ускладнює одержання, аналіз та збереження інформації відносно реального стану ефективності й виробничих відносин в аграрній сфері. Внаслідок цього суттєво гальмується процес прийняття законодавчих рішень і зростають ризики державного регулювання аграрної сфери.

2. Існуюча статистика не дає можливості зробити висновки про наявність переваг одних або інших форм власності аграрного бізнесу. Звертає увагу низька економічна ефективність державних підприємств та тенденція до зменшення площ, що обробляються в цих підприємствах, тобто, ці підприємства обирають безризикову, рентну стратегію ведення аграрного бізнесу.

3. Належність до розподілу Парето головного ресурсу аграрного виробництва доводить, що ринкова трансформація аграрного сектору ще не завершена. Вірогідно, що

вибір оптимальних форм і розмірів аграрного виробництва визначатимуть як за рахунок впливу стану ринку землі, так і довготривалої стратегії підтримки й оподаткування аграрного бізнесу.

4. Перспективним є використання усічених розподілів для одержання статистичних оцінок в аграрному секторі економіки,

що дає змогу зменшити статистичну похибку одержаних оцінок.

5. Пропонується триступенева градація для діючих суб'єктів аграрного виробництва: селянські господарства; ферми та великі ферми. Межею розміру домогосподарств пропонується визначити в 20 га землекористування, ферм – до 10 тис га, а великих ферм – починаючи з площі 10 тис. га.

Список використаних джерел

1. *Гадзало Я.М.* Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю (наук. доп.) / Я.М. Гадзало, В.М. Жук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2015. – 40 с.
2. *Гець В.М.* Економіка України: ключові проблеми і перспективи / В.М. Гець // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 7-23.
3. *Заяць В.М.* Підприємницька модель сільського розвитку / В.М. Заяць // Економіка АПК. – 2015. – № 11. – С. 67-77.
4. *Зінчук Т.Ю.* Модель інвестування в аграрне підприємство з урахуванням розвитку інфраструктури / Т.Ю. Зінчук // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 154. – Ч. 1. – С. 303-309.
5. *Кваша С.М.* Очікувані наслідки переходу до ринку землі / С.М. Кваша, А.В. Скрипник, О.В. Жемойда // Економіка АПК. – 2015. – № 6. – С. 32-41.
6. *Кириленко І.Г.* Структурні реформи на селі: світовий досвід, українські реалії / І.Г. Кириленко, В.Є. Івченко // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С. 5-11.
7. *Пасхавер Б.Й.* Антикризові можливості агропродовольчого комплексу / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С.11-18.
8. *Королюк В.С.* Справочник по теории вероятностей и математической статистике / В.С. Королюк, Н.И. Портенко, А.В. Скороход, А.Ф. Турбин. – М.: Наука, 1985. – С. 105-123.
9. *Скрипник А.В.* Інформаційна складова продовольчої безпеки України / А.В. Скрипник, Т.Ю. Зінчук // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 103-111.
10. Статистичні дані форми 50-сг за 2009-2013 роки. – Державна служба статистики України.
11. *Шубравська О.В.* Структурна корекція сільськогосподарського виробництва як чинник його ефективного зростання / О.В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 71-81.
12. *Шубравська О.В.* Розвиток аграрного господарювання на засадах економічної сталості / О.В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 62-73.
13. *Babcock A., Frazer R., Lekakis N.* Risk Management and the Environment: Agriculture in Perspective, 2003. – Kluwer Academic Publishere. – P. 145-154.
14. *Deninger K, Nizalov D., Singh S.K.* Are mega farms The future of Global Agricultuer? Exploring the farm size – productivity relationship for large commercial farms in Ukraine // July 2013. – World Bank Policy Research Working Paper. – 37 p.
15. *Kislev Y., Peterson W.* Prices, technology and farm size//Journal of political economy. – 1983. – V. 90. – № 3. – P. 578-595.
16. *Roberts M., Key N.* Risks and structural changes in agriculture: How income shocks influence farm size// 2002.- Economic research service USDA, nkey@ers.usd.gov.
17. US Internal Revenue Service “Agriculture Tax Guide” // Washington, D.S.: IRS. – 2014. – [Online]: <http://dor.wa.gov/content/doingbusiness/businesstypes/industry/agriculture/default.aspx>.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2016 р.

*